

Міхно О. Реалізації місії Педагогічного музею України у видавничій діяльності. *Сучасний контент. Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. Матеріали Міжнародної наук. конф. з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия, 6–8 жовтня 2016 р.)* / Наук. ред. Я. Ткачук, А. Королько. Коломия: Вік, 2016. С. 340–344.

Олександр Міхно

УДК 37:069](477-25):655

Реалізація місії Педагогічного музею України у видавничій діяльності

Анотація. У статті висвітлено видавничу діяльність Педагогічного музею України шляхом аналізу видань із започаткованих музеєм видавничих серій «Педагогічні републікації» та «Бібліофонд Педагогічного музею». Автор розглядає зміст, структуру та методику створення каталогу-путівника книжкової музейної колекції та збірників републікацій праць українських педагогів і освітніх діячів, а також наводить алгоритм презентації опублікованих видань. Стаття містить приклади бібліографічних описів, що враховують специфіку книги чи журналу як музейного предмета.

Ключові слова: Педагогічний музей України, видавнича діяльність музею, видавнича серія, каталог-путівник, републікації.

Oleksandr Mikhno

The implementation of the mission of the Pedagogical Museum of Ukraine in the publishing activity

Abstract. The article covers publishing activity of Pedagogical Museum of Ukraine by analyzing the publications taken from the museum's publishing series «Pedagogical republications» and «Library Stock of Pedagogical Museum». The author examines the content, structure and methods of creating the catalog-guide of the museum's book's collection and republication works of Ukrainian educators and educational leaders and provides the algorithm presentation of published editions. This article contains examples of bibliographic descriptions, tailored to a book or magazine as a museum object.

Keywords: Pedagogical Museum of Ukraine, publishing activity of the museum, publishing series, catalog-guidebook, republication.

Видавнича діяльність є одним з традиційних напрямів музейної роботи, який фахівцями у царині музеєзнавства трактується по-різному. Так, український музеєзнавець Р. Маньковська акцентує на важливому значенні видавничої діяльності музейного закладу у музейній комунікації, наголошуючи, що підготовка наукових праць і збірників, довідників та путівників, описів колекцій сприяє поширенню відомостей про збірки музею, його діяльність, поглибленню діалогу між музеєм і відвідувачем [4, с. 78]. Подаючи стислий історичний екскурс у історію видавничої діяльності музеїв, дослідниця зауважує: «Наприкінці XIX – початку XX ст. – етапі становлення музейної справи, музеї публікували бюлетені, каталоги, путівники тощо, основу яких складали описи колекцій, нових поповнень збірок, звіти, а згодом з'являються наукові дослідження та розвідки музейників, які охоплювали вузькоспеціалізований профіль осередку. Характерною рисою таких видань було вивчення вузької тематики, обмеженої змістом колекцій» [Там само].

Американські дослідники Ніл, Філіп і Венді Котлери вважають музейну друковану продукцію «інвестицією в приваблення відвідувачів» [3, с. 367]. Вчені визначають кілька типів друкованої продукції музеїв: розкішні видання з описом історії музею та його колекцій, книжки, брошури і каталоги з нагоди виставок, карткові і настільні ігри на основі музейних колекцій, періодичні видання, дитячі путівники музеями, щорічні звіти [3, с. 367–368].

Українські музеєзнавці М. Рутинський та О. Стецюк обстоюють думку, що публікація каталогів музейних колекцій і путівників є «вагомими результатом діяльності музею, важливим елементом наукового й публічного іміджу та авторитету музейної установи» [6, с. 95].

Вищенаведені теоретичні розмисли музеєзнавців підтверджують важливість такого напрямку музейної роботи, як видавнича діяльність. Водночас здійснений нами історіографічний пошук показав, що наукові праці, предметом дослідження яких є видавнича діяльність музею, на сьогодні відсутні, тому зазначену проблематику обрано темою цієї наукової розвідки, в чому вбачаємо не лише її актуальність, але й новизну.

Мета статті – висвітлити видавничу діяльність Педагогічного музею України шляхом аналізу видань, які побачили світ протягом 2014–2016 рр. у започаткованих музеєм видавничих серіях «Педагогічні републікації» та «Бібліофонд Педагогічного музею».

Розпочнемо з аксіоми, що будь-яка установа буде успішною, коли у своїй діяльності неухильно дотримуватиметься власної місії. Місія Педагогічного музею України – збереження, вивчення, комплектування фондів, наукова інтерпретація і презентація історії та сучасного стану української освіти та педагогічної думки. Місія музею реалізується у провідних завданнях його діяльності – зберігати, вивчати й пропагувати кращі надбання вітчизняної педагогічної думки. Ці завдання набувають сьогодні особливої значущості, адже надзвичайно актуальним є утвердження в громадській думці та суспільній практиці пріоритетності сфери освіти як необхідної умови національного розвитку і національної безпеки. Вищезазначені завдання музею реалізуються комплексно у науково-дослідній, науково-фондовій та науково-експозиційній діяльності і спрямовані насамперед на популяризацію спадщини видатних педагогів. Зауважимо, що популяризація педагогічної науки в постіндустріальну добу є доволі непростою справою з огляду на бурхливий розвиток сучасних засобів комунікації, коли людина може знайти потрібну інформацію, не виходячи з дому. Хоча, слід відзначити, не завжди знайдена інформація є вичерпною і спирається на достовірні джерела. Музей же володіє справді безцінним скарбом – рідкісними виданнями праць корифеїв української педагогіки. Саме на популяризацію цих унікальних видань спрямовано започатковану у 2014 році видавничу серію «Педагогічні републікації», що має на меті популяризувати і актуалізувати маловідомі або призабуті праці вчених, педагогів, освітніх діячів минулого.

Щороку наукові співробітники музею працюють над черговим випуском серії. Наразі світ побачило три випуски «Педагогічних републікацій» [1, 5, 7]. Розглянемо детальніше їх зміст, структуру та методику створення.

Перший випуск серії – «Михайло Кравчук. Вибрані праці. Історія і методика математики» (2014) – містить републікації вибраних праць видатного українського математика і педагога Михайла Пилиповича Кравчука (1892–1942). Видання має дві взаємозалежні мети:

– ознайомити сучасного читача з тими працями М. Кравчука, які становлять значний науковий інтерес, але через ті чи інші обставини не публікувалися або публікувалися давно й у виданнях, недоступних для сучасного читача;

– відобразити у складі збірки найбільш важливі, але наразі найменш досліджені напрями науково-педагогічної творчості М. Кравчука: методику викладання математики й історію математики.

У книзі також подано бібліографію праць ученого та статті, в яких здійснюється аналіз історичної та методичної спадщини Михайла Кравчука [5].

Другий випуск серії – «Григорій Гринько. Олександр Шумський: Статті. Промови. Документи» (2015) – складається із републікацій праць народних комісарів освіти Української Соціалістичної Радянської Республіки Григорія Гринька (1890–1938) та Олександра Шумського (1890–1946) [1]. Видання присвячене 125-річчю від дня їхнього народження і має на меті ознайомлення читача з тими працями Г. Гринька та О. Шумського, які востаннє публікувалися у педагогічній періодиці у 1920-х роках і наразі майже недоступні. У виданні відображено не лише статті, але й промови та документи, що яскраво відображають різні напрями діяльності Г. Гринька та О. Шумського як народних комісарів освіти.

Хронологічно вміщені у книзі матеріали охоплюють 1920–1926 роки – один із найскладніших і найсуперечливіших періодів в історії української освіти. Видання складається виключно з першоджерел і не містить жодних оцінок, що, на думку укладачів, сприятиме виробленню неупередженого об'єктивного погляду на цей період нашої історії.

Структурно цей випуск серії «Педагогічні републікації» складається з двох частин, присвячених відповідно Григорію Гриньку і Олександру Шумському. В обох частинах матеріали розміщено у хронологічній послідовності їх виходу в світ. Кожній републікації передують бібліографічний опис видання, де матеріал було опубліковано вперше, а також інвентарний номер, під яким це видання зберігається в музеї. Наприклад, перед републікацією однієї з доповідей О. Шумського розміщено таку інформацію:

Шумський О. Доповідь т. Шумського [на з'їзді пролетарського студентства] / Завдання з'їзду пролетарського студентства // Студент революції. – 1926. – № 1. – С. 5–7.

12710/962Ж

Основним джерелом, використаним у підготовці цього випуску серії, були педагогічні часописи 1920-х років, що зберігаються у фондах музею, а саме: відомі журнали «Путь просвещения» («Шлях освіти») та «Радянська

освіта» і майже невідомі сучасному читачеві – «Студент революції» та «Пролетарська освіта».

Враховуючи важливість дбайливого ставлення до історико-культурної специфіки національного правопису, укладачами повністю збережено особливості орфографії розміщених у цьому виданні матеріалів; збережено також усі виділення у текстах.

Третій випуск серії – «УНДІП на сторінках педагогічних журналів 1926–1976 рр.» (2016) – містить републікації інформаційних повідомлень про діяльність Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук (НАПН) України, що публікувалися на сторінках українських педагогічних журналів протягом 1926–1976 рр. Видання присвячене 90-річчю Інституту педагогіки (у 1926–1955 рр. – Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП), у 1955–1992 рр. – Науково-дослідний інститут педагогіки (НДІП) Української РСР).

Хронологічно вміщені у книзі матеріали охоплюють 1926–1976 роки. Вибір такого часового діапазону зумовлено тим, що, починаючи з 1976 р., публікувалися спеціальні видання до ювілеїв інституту. До 1976 року інформація про діяльність інституту з'являлася переважно у фаховій педагогічній періодиці.

Слід підкреслити, що українські педагогічні журнали є невід'ємною частиною української педагогічної науки, її історії та розвитку. Вони містять цінні матеріали з історії школи й освіти і водночас багато в чому вони – жива сучасність, оскільки на їх сторінках висвітлювалися питання, актуальні й сьогодні. Звернення до цього джерела дає унікальну можливість наочно уявити, над чим міркували і як діяли науковці Інституту педагогіки тих років.

Як і попередні випуски серії, це видання складається виключно з першоджерел. Переважну більшість републікацій становлять інформаційні повідомлення про діяльність інституту, проте до видання ввійшли й кілька статей директорів установи (О. Попова, П. Чамати, В. Чепелева), що висвітлюють важливі події у житті інституту.

Матеріали розміщено у хронологічній послідовності із зазначенням на початку року публікації. Кожна републікація розпочинається з бібліографічного опису видання, де матеріал було опубліковано. Наприкінці опису подано інвентарний номер, під яким журнал зберігається в музеї. Після назви більшості републікацій у квадратних дужках укладачами розкрито їх зміст. Отже, інформація подана перед републікацією має такий вигляд:

1959

Підсумки республіканської наукової сесії [Обговорення питань розвитку педагогічної науки в Українській РСР та перспектив науково-дослідної роботи на 1959–1965 роки; доповіді В. Помагайби, В. Чепелева, В. Сухомлинського, О. Дзеверіна, П. Чамати та ін.]

Радянська школа. – 1959. – № 12. – С. 86–88. 25325/308Жс

У підготовці цього випуску серії використано фахові педагогічні журнали, що зберігаються у фондах музею, а саме: «Дошкільне виховання», «За

комуністичне виховання дошкільника», «Комуністична освіта», «Література в школі», «Початкова школа», «Радянська освіта», «Радянська школа», «Шлях освіти», «Українська мова в школі», «Українська мова і література в школі», «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки».

З метою надання зацікавленому читачеві якнайширшого доступу до серії «Педагогічні републікації» видання виходить у двох варіантах: друкованому та електронному, який розміщено на сайті Педагогічного музею України <http://pmu.in.ua/> у розділі «Публікації».

2015 року започатковано ще одну видавничу серію – «Бібліофонд Педагогічного музею», мета якої – оприлюднення результатів наукового опрацювання фондів музею у формі каталогів книжкових музейних колекцій. Перший випуск цієї серії присвячено українській рідкісній дитячій книзі, оскільки у фондовому зібранні Педагогічного музею України зберігається справді унікальна колекція творів художньої літератури для дітей, що вийшли у світ у 1885–1923 рр. Маленькі, невибагливо, але колоритно оформлені, книжечки не загубилися серед складних перипетій часу і посіли гідне місце серед пам'яток писемності, що засвідчують факт становлення та розвитку української дитячої літератури.

Пропонований каталог-путівник ознайомлює користувача з колекцією «Українська дитяча книга 1885–1923 рр.», яка є складовою наукового об'єкту «Колекція стародруків Педагогічного музею України» (рукописи, стародруки та рідкісні видання 1477–1923 рр.), що становить національне надбання.

У процесі підготовки цього видання укладачами враховано, що життя книги в музеї суттєво відрізняється від бібліотечного. Як і інші музейні предмети, книга в музеї є й інструментом наукового опрацювання фондів, і експонатом, без якого не буває жодної експозиції, і об'єктом наукового вивчення, і засобом популяризації музейної культури.

Саме специфіка музейного побутування книги і зумовила появу цього видання у форматі каталогу-путівника. Його мета і завдання – не простий бібліографічний перелік літератури, а й представлення фактологічних відомостей, які допомагають розкрити історію створення та подальшу долю конкретної книги. Ці відомості систематизовано у анотованих покажчиках «Автори, редактори, упорядники», «Перекладачі», «Художники», «Видавці і друкарі», «Культурно-освітні організації», «Видавничі організації», «Періодичні видання», «Видавничі серії». Окрім того, каталог-путівник містить такі покажчики: іменний, назв творів друку, друкарень, видавничих організацій і установ, видавців і видавництв, місць видань творів друку, екслібрисів, печаток, штампів, присвят, епіграфів та інших поміток.

Музейна колекція «Українська дитяча книга 1885–1923 рр.» нараховує 123 видання і структурно складається з таких груп: «Періодичні видання», «Україномовні оригінальні видання», «Україномовні перекладні видання», «Видання російською мовою» та «Збірники». В такій послідовності у каталозі-путівнику в хронологічному порядку розташовані бібліографічні описи видань, у межах певного року – у алфавітному порядку авторів і назв.

Хронологічні межі колекції визначають найдавніше видання для дітей, наявне у фондах музею, – примірник журналу «Бібліотека для молодіжі» (1885) та видання 1923 р., коли розпочалася реєстрація друкованої продукції на державному рівні.

Усі книги колекції опрацьовані *de visu*, що дало змогу застосувати повний бібліографічний опис, без скорочень, зі збереженням усіх відомостей, представлених на титульному аркуші та у змісті. Укладачами розкриті псевдоніми та криптоніми, встановлені місце і рік видання книги, відсутні на титульному аркуші; повністю збережено особливості орфографії описуваних видань. Після кожного бібліографічного запису розміщено інвентарний номер книги. Подаємо приклад бібліографічного опису:

Мамін-Сибіряк Д. Упертий цап / Мамин-Сибіряк. [Переклав С. Титаренко]; [Малюнки Ів. Падалки]. – [К.: Видавниче Товариство «Криниця». Друкарня Т[оварист]ва «Криниця», 1917]. – 23 с.; мал. – Штампи: Детская Библиотека Д.Ю.Доброй. Лев. Прорезная, 5. Київська філія Н.-Д. Інституту педагогіки. Музей. Центральная Детская Библиотека; Прорезная 5. Центральная Детская Библиотека; ул. Короленко, 24. Київська Центральна Бібліотека для дітей та юнацтва; вул. Короленка, 24. УНДІП; Перевірено 1952 р. НДП; Перевірено 1962 р. Перевірено 1981 р.

34969/2992Рк

У анотованих покажчиках щодо цього видання подано таку інформацію із зазначенням наприкінці номерів видань у каталозі, яких ця інформація стосується:

Мамін-Сибіряк Дмитро Наркисович (рос. Мамин-Сибіряк Дмитрий Наркисович, справжнє прізвище – Мамін; 1852–1912) – російський письменник, автор творів для дітей. – 86, 105, 106, 117, 121.

Титаренко Сергій Григорович (1889–1976) – український видавець, журналіст. Переклав з російської оповідання Д. Маміна-Сибіряка «Упертий цап» (1917). – 86, 90.

Падалка Іван Іванович (1897–1938) – український художник, педагог. Учень О. Сластіона. Ілюстратор книги «Упертий цап» Д. Маміна-Сибіряка (1917), а також «Кобзаря» Т. Шевченка, «Енеїди» І. Котляревського та ін. – 86, 103.

«Криниця» – кооперативне видавниче товариство. Діяло в 1911–1920 рр. у Києві, потім увійшло до складу видавничої секції Вукоопспілки. Спочатку видавало переважно художню (твори С. Васильченка, М. Левицького, Н. Романович-Ткаченко та ін.), а пізніше й науково-популярну та навчальну літературу, а також ноти, листівки тощо. Випускало серії «Народна бібліотека», «Театральна бібліотека», «Шкільна бібліотека», «Світова бібліотека». Перевидало низку творів І. Карпенка-Карого, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Нечужа-Левицького, І. Франка, Т. Шевченка, праці М. Драгоманова. У 1914 р.

надрукувало «Кобзар» Т. Шевченка, в 1917–1918 рр. – 5-томне зібрання творів М. Коцюбинського. Публікувало книги для дітей, українські переклади творів Г.-К. Андерсена, Дж. Лондона, М. Метерлінка, Г. де Мопассана, А. Франса. – 51, 59, 65, 86, 90.

Таким чином, інформація, подана у бібліографічному описі та в анотованих покажчиках, є значною допомогою науковому співробітнику музею у його роботі, адже дає змогу цікаво представити відвідувачу конкретне видання дитячої книги, поінформувати про всіх людей, причетних до його створення та виходу в світ, розповісти про долю книги на основі вміщених у ній штампів і печаток і т.д.

Зважаючи на те, що дитяча книга – це досить складний синтез словесного мистецтва і графіки, у каталог-путівник введено спеціальний розділ «Альбом ілюстрацій», що значно збагатило видання.

Видання серії «Бібліофонд Педагогічного музею», як і серії «Педагогічні републікації», виходять також в електронному варіанті, вільний доступ до якого мають відвідувачі музейного сайту. Однак цим не обмежується робота з популяризації підготовлених видань обох серій. Як правило, після виходу чергового видання відбувається його презентація у музеї. При цьому презентація спеціально вводиться в контекст більш значної події, стає органічною складовою масштабнішого заходу, своєрідним акцентом у його проведенні. Наприклад, презентацію каталогу-путівника «Колекція «Українська дитяча книга 1885–1923 рр.» Педагогічного музею України» було проведено у червні 2015 р. у межах урочистого відкриття виставки «Книжок дитячих неубутні чари...», концепція якої була створена на основі структури каталогу. Крім того, це видання було презентовано на Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження, збереження, відтворення та популяризація культурної спадщини» (м. Ужгород, 26-27.06.2015 р.) і на Третій науково-практичній конференції «Музейна педагогіка: проблеми, сьогодення, перспективи» (м. Київ, 29.09.2015 р.). Особливо приємно відзначити, що у вересні 2015 р. на IV Всеукраїнському музейному фестивалі «Музей і діти: дитячі програми, центри, музеї» у м. Дніпропетровську каталог-путівник став переможцем у конкурсі «Музейні видання. Каталоги дитячих колекцій».

Щодо презентації видань серії «Педагогічні републікації», то вона здійснюється за подібним алгоритмом: у грудні 2015 р. у межах урочистого відкриття організованої в музеї виставки «Наркоми освіти» (до 125-річчя від дня народження Григорія Гринька та Олександра Шумського) було представлено відповідне видання републікацій, а книгу «УНДП на сторінках педагогічних журналів 1926–1976 рр.» було презентовано у травні 2016 р. на засіданні круглого столу «Відділ історії педагогіки на тлі доби – до 90-річчя від дня створення (з нагоди відзначення 90-річчя від дня заснування Інституту педагогіки НАПН України)». Примітно, що останнє видання було високо оцінено вченими у галузі історії педагогіки, свідченням чого стало відзначення Педагогічного музею України іменною премією Інституту педагогіки імені Якова Мамонтова в номінації із загальної педагогіки й історії педагогіки.

Варто підкреслити, що особливістю роботи над зазначеними видавничими серіями є їх підготовка науковцями музею у співпраці з провідними вченими у галузі історії педагогіки НАПН України (науковий консультант – Ольга Сухомлинська, доктор педагогічних наук, академік НАПН України).

Отже, здійснюючи видавничу діяльність, Педагогічний музей України виконує низку важливих завдань:

- реалізує місію музею;
- формує і просуває позитивний імідж музею в суспільстві;
- популяризує музейні колекції;
- розширює сферу просвітницької діяльності;
- рекламує свою діяльність і послуги, що надаються музеєм.

Таким чином, можемо констатувати, що видавнича діяльність музею протягом 2014–2016 рр. помітно поживилася, накопичено певний досвід роботи з укладання каталогів музейних книжкових колекцій, републікацій праць видатних педагогів, налагоджені зв'язки з партнерами – науковими установами та вченими НАПН України, поліграфічними фірмами. Протягом останніх років склалася видавнича політика музею, спрямована на поширення інформації про музейні колекції та дослідження, що проводяться в музеї. Наголосимо, що йдеться не стільки про наявні досягнення, але насамперед про значну і цілеспрямовану роботу з підготовки і публікації музейних видань у вищезазначених видавничих серіях.

Хоча, звичайно, є і проблеми, з якими стикаються співробітники музею у процесі видавничої діяльності. Це, насамперед, недостатнє фінансування та брак часу для підготовки видань. До того ж, технічні можливості музею не завжди дають змогу здійснити задумане.

Підсумовуючи, зазначимо, що видавнича діяльність Педагогічного музею України підпорядкована реалізації місії музею, її мета і завдання є не короткочасними, а такими, що стимулюють роботу всіх співробітників музею. Видавнича діяльність у структурі роботи музею посідає значне місце, працюючи на його імідж, роблячи вагомий внесок у збереження і популяризацію кращих надбань української педагогічної спадщини.

Джерела та література

1. Григорій Гринько. Олександр Шумський : Статті. Промови. Документи / НАПН України, Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. – К. : ПМУ, 2015. – 144 с. – (Сер. «Педагогічні републікації» ; вип. 2).

2. Колекція «Українська дитяча книга 1885–1923 рр.» Педагогічного музею України : Каталог-путівник / НАПН України, Педагогічний музей України ; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; автор передмови О. Я. Савченко; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. – К. : ПМУ, 2015. – 144 с. ; іл. – (Сер. «Бібліофонд Педагогічного музею» ; вип. 1).

3. Котлер Н. Музейний маркетинг і стратегія: формування місії, залучення публіки, збільшення доходів і ресурсів / Котлер Н., Котлер Ф., Котлер В. [Пер. з англ. Т. Олійник, Т. Пирогова, С. Рябчук, Р. Свято]. – К. : ВД «Стилос», 2010. – 528 с.

4. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку / Р. Маньковська // Краєзнавство. – 2013. – №3. – С. 75-84.
5. Михайло Кравчук. Вибрані праці. Історія і методика математики / Національний технічний університет України «КПІ», Педагогічний музей України; [упоряд.: Вірченко Н. О., Гайдей В. О., Міхно О. П.]. – К. : НТУУ «КПІ», ПМУ, 2014. – 252 с. – (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 1).
6. Рутинський М. Й. Музеєзнавство: навч. посібник / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К. : Знання, 2008. – 428 с.
7. УНДІП на сторінках педагогічних журналів 1926-1976 рр. / НАПН України, Педагогічний музей України; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О.В. Сухомлинська]. – К. : ПМУ, 2016. – 212 с. – (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 3).